

Wykład 8. Definicje

I. Podział definicji

1. Definicje normalne/równościowe i nierównościowe.

Np.: „Studentem jest człowiek posiadający ważny indeks wyższej uczelni”

Składa się z trzech członów

Definiendum – człon (termin) definiowany

Copula – łącznik definicyjny („jest to”, „to”, „znaczy”, „oznacza”)

Definiens – człon (termin) definiujący

1A. Definicja równościowa wyraźna – definiendum jest terminem definiowanym. Innymi słowy definiendum jest podane wprost. Np. „Kwadrat to prostokąt równoboczny”

1B. Definicja równościowa kontekstowa – to definicja równościowa, która nie jest wyraźna. Definiujemy np. termin „podzbiór” umieszczając go w kontekście, co to znaczy, że jakiś zbiór jest podzbiorem innego zbioru. Np. „A jest podzbiorem B wtedy i tylko wtedy, gdy każdy element A jest elementem B”.

1C. Definicja nierównościowa rekurencyjna/ indukcyjna – jest to sposób definiowania polegający na wymienieniu przedmiotów wchodzących w zakres definiowanego pojęcia. Np. „Kategoriemi syntaktycznymi są nazwy, zdania, funktry i operatory”

1D. Definicja nierównościowa przez postulaty/aksjomatyczna – ta definicja polega na sformułowaniu zespołu zdań – postulatów. Postulaty zawierają terminy pierwotne, które to chcemy zdefiniować. Ideą definicji przez postulaty jest to, że jeśli zrozumie się postulat, to uchwyci się znaczenie terminu pierwotnego.

2. Definicje realne, nominalne i semantyczne

Definicja realna to definicja o budowie: A jest to B. Definiendum i definiens występują w języku przedmiotowym. Np. Produkt jest to dobro powstałe w wyniku produkcji. Szczególnym przypadkiem definicji realnej jest definicja klasyczna (patrz pkt. 5).

Definicja nominalna to definicja o budowie: „A” znaczy tyle co „B”. Definiendum i definiens występują w metajęzyku. Np. „Archetyp” znaczy tyle co „pierwowzór”

Definicja semantyczna to definicja o budowie: „A” oznacza B. Definiendum występuje w metajęzyku, definiens w języku przedmiotowym. Np. Wyraz „dyrygent” oznacza człowieka prowadzącego orkiestrę.

Uwaga erystyczna: w dyskusjach silniej, mocniej brzmią sformułowania, w których stosujemy definicje realne. „Ronald Reagan to pogromca komunizmu” brzmi mocniej niż „Ronald Reagan jest nazywany pogromcą komunizmu”

3. Definicje sprawozdawcze i projektujące

Definicja sprawozdawcza to definicja, która podaje znaczenie definiendum zgodnie z obowiązującą konwencją znaczeniową.

Z tej racji definicje sprawozdawcze są zdaniami logicznymi

Definicja projektująca to definicja, która nadaje nowe lub zmienia dotychczasowe znaczenie definiendum. Dzielimy definicje projektujące na **konstrukcyjne** (takie, które nadają całkiem nowe znaczenie definiendum) oraz **regulujące** (takie, które częściowo zmieniają dotychczasowe znaczenie definiendum). Nazwa „regulująca” bierze się stąd, iż najczęściej stosuje się te definicje, gdy chcemy sprecyzować niewyraźne wyrażenia z języka potocznego. Np. „Pełnoletni jest to osoba fizyczna, która ukończyła 18 rok życia” – ta definicja uściśla znaczenie pojęcia pełnoletniości.

4. Definicja ostensywna/ deiktyczna

Jest to definicja przez wskazanie. W ten sposób możemy zdefiniować np. kolory. „Tak wygląda kolor sepia”. Definiujemy dane pojęcie poprzez wskazanie na konkretny jego egzemplarz. Np. definiujemy pojęcie psa przez wskazanie na Szarika, itd.

5. Definicja klasyczna

Jest to definicja w kształcie zaproponowanym przez Arystotelesa. Jest to definicja równościowa wyrażna dla danego gatunku przez podanie jego rodzaju oraz różnicy gatunkowej”. Klasyczną definicją klasyczną jest definicja: „Człowiek to zwierzę rozumne”, gdzie „człowiek” jest definiendum i odnosi się do gatunku człowieka; zwierzę jest rodzajem dla gatunku człowieka. Gatunek

jest podzbiorem rodzaju. Gatunek człowieka jest podzbiorem rodzaju zwierzę, wreszcie rozumność jest cechą specyficzną, wyróżniającą gatunek ludzki spośród innych gatunków składających się na rodzaj zwierzę.

Definicja klasyczna może mieć jedną z trzech postaci:

5A. Naturalną, gdy różnica gatunkowa wskazuje na cechy istotne dla definiowanego gatunku, np.: „Nowotwór płuc jest chorobą polegającą na mnożeniu się patologicznych komórek w płucach”

5B. Finalną, gdy różnica gatunkowa pokazuje, jaki jest cel działania, np.: „Nowotwór płuc jest chorobą prowadzącą w większości przypadków do śmierci chorego”

5C. Genetyczną, gdy różnica gatunkowa opisuje powstawanie lub pochodzenie przedmiotu będącego desygnatem definiowanego gatunku. „Nowotwór płuc jest chorobą w 99% przypadków wywołaną paleniem papierosów”.

6. Definicja dychotomiczna

Można ją stosować, gdy definiujemy dwie nazwy sprzeczne: A i B. Definiujemy wtedy A, a następnie stwierdzamy, że B jest nie-A. Tak uczyniliśmy definiując np. definicje równościowe wyraźne i kontekstowe. Najpierw ustaliliśmy, czym jest definicja równościowa wyraźna, a następnie stwierdziliśmy, że definicja równościowa kontekstowa to definicja równościowa, która nie jest wyraźna.

II. Błędy definiowania

1. Błędy formalne

Aby definicja sprawozdawcza była poprawna zakresy definiendum i definiensa muszą się pokrywać. Definiendum i definiens muszą być równozakresowe. Jeśli ten warunek nie jest spełniony, to definicja nie jest poprawna:

A. **Definicja za szeroka.** Definiendum jest nazwą podrzędną względem definiensa

„Człowiek to istota rozumna”. To zdanie jest prawdą, ale nie stanowi definicji człowieka, gdyż istnieją jeszcze istoty rozumne oprócz człowieka, np. aniołowie, Bóg.

B. **Definicja za wąska.** Definiendum jest nazwą nadrzędną względem definiensa

„Człowiek to istota pracująca”. To zdanie również jest prawdą, ale także nie stanowi definicji człowieka, gdyż istnieją ludzie, którzy nie pracują, np. niemowlęta

C. Krzyżowanie się zakresów

„Stoper to urządzenie elektroniczne służące do pomiaru czasu” – prawda, ale nie definicja stopera, gdyż istnieją urządzenia elektroniczne do pomiaru czasu, inne niż stopery i nie wszystkie stopery to urządzenia elektroniczne.

D. Błąd kategoryalny

Występuje, gdy definiendum należy do innej kategorii bytu niż definiens. Np. „Czerwonią nazywamy każdą rzecz czerwoną”. Czerwień należy do kategorii bytowej cech, a rzeczy czerwone do rzeczy. „Wspólnota Europejska jest to Europa”. UE jest organizacją polityczną, zaś Europa kontynentem, określeniem geograficznym, względnie kulturowym.

2. Treściowe i pragmatyczne błędy definiowania

A. Idem per idem; circulus in definiendo (błędne koło).

Ma miejsce wówczas, gdy definiowany termin A występuje w definiensie. A wyjaśniamy za pomocą A. Trudniejszą do wykrycia formą tego błędu jest przypadek, gdy termin A wyjaśniamy za pomocą terminu B. Termin B za pomocą C. Termin C za pomocą terminu D, i tak dalej aż do terminu N. Zaś termin N wyjaśniamy za pomocą terminu A.

B. Błąd nieistotności

W definicji zwracamy uwagę na cechy nieistotne dla rzeczy definiowanej. Np. „Człowiek to dwunóg bezióry, zdolny do śmiechu”.

C. Ignotum per ignotus (nieznane przez nieznane)

Ma miejsce wówczas, gdy definiens jest równie niezrozumiały jak definiendum. Skutkiem tego błędu jest brak komunikacji. Np. „Zanurzenie to homomorfizm, który jest odwzorowaniem różnowartościowym”

D. Pleonazm definiensa

Ma miejsce wówczas, gdy definiens jest wyrażeniem pleonastycznym. Np. „Człowiek jest zwierzęciem rozumnym zdolnym do rachowania i wyciągania wniosków”. W rozumności jest już zawarta umiejętność wyciągania wniosków.

Ściśle rzecz biorąc powyższa definicja jest prawdą, ale jej błąd polega na tym, że sugeruje, że dodaliśmy jakąś nową treść do klasycznej definicji człowieka.

Ćwiczenia:

1. Podaj przykład definicji sprawozdawczej i konstrukcyjnej
2. Czy z punktu widzenia współczesnego języka polskiego poniższe definicje są definicjami sprawozdawczymi, regulującymi czy konstrukcyjnymi? (a) „Podręcznik jest to książka zawierająca zbiór wiadomości z pewnej dziedziny wiedzy, ułożonych tak, by czytelnik mógł jak najłatwiej opanować te wiadomości” (b) „Wysoki człowiek to człowiek, który liczy więcej niż 220 cm wzrostu”
3. Co masz do zarzucenia definicjom:
 - (a) „Notariusz to osoba pełniąca funkcje notariusza”
 - (b) łącznie: (I) „Metal jest substancja, która może zastępować jony wodorowe w kwasach” (II) „Kwas jest to substancja zawierająca jony wodorowe, które mogą być zastępowane przez metal”.
 - (c) „Zdanie o budowie ‘jeżeli p to q’ nazywa się wynikaniem”
 - (d) „Metro to miejski środek komunikacji poruszany siłą elektryczności”
 - (e) „Metal szlachetny to platyna albo srebro”
4. Jakiego rodzaju definicje występują w słownikach?